

ALOJZ PODJAVORŠEK

ČEBELARSKI PREDAVATELJ DR. ANDREJ FIDELJ – 90-LETNIK

Dr. Fidelj je bil rojen 11. novembra 1914 na Kalu pri Košani. Leta 1921 se je družina iz okupirane Primorske preselila v obmejno štajersko vasico Sv. Jurij ob Pecnici. Tam je obiskoval ljudsko šolo, od leta 1928 do 1936 pa je obiskoval klasično gimnazijo v Mariboru, kjer je tudi maturiral.

Leta 1936 je v Beogradu začel študirati veterino, tam je tudi absolviral, po treh rigorozih in doktorskem delu iz fiziologije pa je leta 1943 doktoriral na Dunaju.

V letih 1944 in 1945 je praktical v Oggenburgu na Nižjem Avstrijskem. Od leta 1945 do 1948 je bil okrajni veterinar na Prevaljah in v Dravogradu, nato do leta 1951 strokovni predavatelj na Nižji veterinarski šoli v Kočevju, od leta 1951 do upokojitve pa je služboval kot veterinar-

ski inšpektor Medobčinske uprave inšpekcijskega nadzorstva občin Maribor, Lenart in Slovenska Bistrica. Upokojil se je 30. junija 1985.*

Mariborski čebelarji smo prizadevanja in ukrepe veterinarskega inšpektorja dr. Andreja Fidelja za zdravo in uspešno čebelarjenje sprejemali s spoštovanjem in razumevanjem. Njegova prijazna, strokovna »opozorila« so imela bolj izobraževalni kot strogo zapovedovalni značaj, zato smo ga čebelarji sprejeli kot sodelavca in prijatelja. Postal je častni član našega društva. Dr. Andrej Fidelj je bil tudi redni predavatelj za čebelarstvo na mariborski srednji kmetijski šoli. Za njegovo prizadevno izobraževalno in mentorsko delo v čebelarstvu mu je Čebelarska zveza Slovenije 21. aprila 1974 podelila odličje Antona Janše I. stopnje.

Mariborski čebelarji mu ob visokem jubileju želimo še trdnega zdravja in sproščena leta med prijatelji čebelarji.

* Iz knjige Dr. Andreja Fidelja Spomini in srečanja

DR. ANDREJ FIDELJ, dr. vet. med.

DR. FILIP TERČ IN NJEGOVO DELO NA PODROČJU APITERAPIJE (1844–1917)

Ker se čebelji pik tudi pri nas vse bolj uveljavlja kot zdravilno sredstvo v humani medicini, je v Mariboru zaslovel dr. Filip Terč. Zdravnik, ki osebno ni poznal nobenega tujega apiterapevta, je bil prvi v Srednji Evropi, ki ni samo raziskoval čebeljega pika s čebeljim strupom oz. apitoksinom in njegovega delovanja, ampak je z njim že leta 1879 uspešno in množično zdravil revmatične bolnike. Ker je bil tudi sam revmatik, je kot čebelar in zdravnik ugotovil, da so mu čebelji piki, ki se jim čebelar kljub zaščiti ne more povsem izogniti, ublažili revmatične bolečine. Po več letih opazovanj je ugotovil, da obstaja svojevrsna povezava med revmatizmom in čebeljim strupom. Na podlagi tega izziva je začel terapevtsko eksperimentirati s čebeljimi piki. Kaj kmalu se je prepričal, da čebelji strup, ki ga revmatik dobi v telo s čebeljimi piki, učinkuje zdravilno. Ugotovil je tudi, da so številni bolniki po tej terapiji popolnoma ozdraveli.

Dr. Filip Terč, po rodu Čeh, se je rodil 30. marca 1844 v kmečki družini v Praporištu blizu Domažlic, 25 km od zdajšnje bavarsko-češke meje. Medicino je študiral na

Dunaju in leta 1869 tam tudi promoviral za doktorja medicine. V dunajski splošni bolnišnici se je strokovno izpopolnjeval in postal kirurški klinični asistent. Na Dunaju se je poročil z Rudolfino Valenta, hčerko direktorja mariborskih Delavnic Južne železnice. Ko se je leta 1876 z družino preselil v Maribor, je vso svojo pozornost namenil splošni medicinski praksi in čebelarstvu, ki mu je ob svojem znanstvenem delu ostal zvest vse do smrti leta 1917. Iz prvega zakona je imel sina Rudolfa, ki je bil rojen 12. aprila 1875 v Plznu, pozneje pa je na Dunaju postal okulist. Drugič se je Terč poročil z Mariborčanko Katarino Scherbaum. Z njo je imel sina Hansa in hčerko Margareto.

V Mariboru ni bil znan samo kot dober zdravnik, ampak tudi kot dober čebelarski strokovnjak. Že dve leti po svojem prihodu v mesto ob Dravi je bil namreč izvoljen za predsednika podružnice Štajerskega čebelarskega društva.

Iz poročila o letnem občnem zboru čebelarskega društva v Mariboru, ki je bil marca 1893 v gostilni Fr. Girst-

mayrja, je razvidno, da je bil za pripravo zbora in na njem izražene pobude zaslužen zlasti »čebelarški oče« dr. F. Terč. Udeležencem je namreč zelo zanimivo predaval o razvoju in razplodu čebel in bil tudi vnovič izvoljen v vodstvo čebelarškega društva. In kot zboru so dr. Terču podelili posebno zahvalo, ker si je kot stalni učitelj čebelarstva na mariborski sadjarski in vinogradniški šoli osebno zelo prizadeval za pospeševanje čebelarstva (Marburger Zeitung, 1. april 1894, str. 5).

Kot češki priseljenec v Mariboru Terč ne preseneča samo s svojim raziskovalnim delom, ampak tudi s svojim intenzivnim zavzemanjem za splošni kulturni napredek tega, tedaj narodno ogroženega mesta. Bil je član mariborske Slovanske čitalnice in eden od ustanoviteljev Narodnega doma v Mariboru. Kot profesor za higieno in somatologijo na moškem učiteljskišči v Mariboru je bodoče učitelje navduševal za praktično čebelarstvo na vasi ter v obdobju pedagoga in direktorja učiteljsišča Henrika Schreinerja mladini odkrival velik pomen čebelarstva v gospodarstvu. O čebelarstvu je predaval po vsem Štajerskem, pa tudi na Dunaju in v Gradcu. Terčeva spoznanja je priznavala tudi takratna medicina, po mnenju številnih pa gre za raziskovalca, ki je znova odkril delovanje apitoksina ter dokazal njegovo učinkovitost pri zdravljenju revmatikov.

Apitoksin so poznali že stari Grki, Egipčani, Rimljani in prebivalci arabskih dežel. Znano je tudi, da sta na ta način uspešno zdravila svoj revmatizem že Karel Veliki in Ivan Grozni. Francoski zdravnik Demarti je v zdravniško prakso v Evropi uvedel apitoksin šele leta 1858. Pri tem pa velja poudariti, da se je Terč intenzivnemu zdravljenju revmatikov s čebeljim pikom posvetil povsem samostojno, neodvisno od Demartija in ruskih zdravnikov Lokumskega in Lubarskega. Terčeva terapija s čebeljim pikom je bila vse do leta 1879 rezultat nekajletnih samostojnih kliničnih opazovanj. Novice o učinku čebeljega strupa vse do druge polovice 19. stoletja niso vzbujale posebne pozornosti, apiterapija pa je v strokovni literaturi ostala neopažena. Terč tudi sam ni bil preveč navdušen nad to metodo, saj je bila aplikacija strupa, ki ga je ročno vnašal s čebeljim pikom neposredno na prizadeto mesto revmatičnega bolnika, precej boleča. Čebele, ki so pripravljene leze skozi odprtino preproste škatlice, je prijel s palcem in kazalcem. Ob tem je bil v začetku pogosto tudi sam izpostavljen bolečemu piku.

Zato je razumljivo tudi zavračanje te metode apiterapije pri zdravnikih, ki so ga želeli posnemati.

Terč je vztrajno nadaljeval svoje poskuse, svojih ugotovitev in spoznanj pa ni nikoli zanimal. Zelo ga je spodbudil uspeh apiterapije na njegovem lastnem primeru revmatizma. Revmatične bolečine so ga popolnoma prenehale mučiti, ko so ga čebele – žuželke, ki jih ni mogo-

če udomačiti – ob ogrebanju rojev, jemanju satovja, krmljenju in drugih čebelarških opravilih pošteno opikale. Čebele so Terču kot zdravniku pokazale pot k posebni medicinski dejavnosti, k apiterapiji.

Svoja dognanja o posebni povezanosti med revmatizmom in čebeljim strupom, še posebej pa pozitivni rezultati apiterapije v njegovi lastni zdravniški praksi, so ga leta 1888 tako opogumili, da je v Wiener Medizinische Presse objavil članek o petnajstih uspešnih primerih zdravljenja revmatizma z apiterapijo pri bolnikih obeh spolov – pri desetih moških in petih ženskah, starih od 14 do 48 let. Po njegovem mnenju pa apiterapija ni primerna metoda za zdravljenje otrok, starih ljudi in bolnikov s hudimi srčnimi obolenji. Bolnike, ki jih je navedel v strokovnem listu, je od leta 1878 do 1881 zdravil tako, da jim je v časovnih presledkih vse do ozdravitve dajal apitoksin. Skupaj jim je tako apliciral 4623 čebeljih pikov.

Kljub boleči, zamudni in dolgotrajni metodi zdravljenja revmatizma je Terč od svojih prvih pozitivnih rezultatov do leta 1912 zdravil kar 660 revmatikov. Od teh jih je ozdravelo 544 oziroma 82 odstotkov, za vse pa je veljalo, da jim ni pomagalo nobeno drugo zdravilo. Največ je bilo bolnikov z mišičnim in kroničnim revmatizmom. Enako uspešno je zdravil tudi primere revmatizma s srčno afekcijo.

Po dolgotrajnih skrbnih kliničnih opazovanjih se je Terč prepričal, da je apitoksin učinkovit samo pri pravem revmatizmu, ne pa tudi pri drugih, revmatizmu podobnih boleznih (sklepnih vnetjih, protinu, kapavici in tuberkulozi). Pri bolnikih, ki so dolgotrajno trpeli za revmatizmom, apiterapija ni bila tako zanesljiva kot pri bolnikih, ki so zboleli pred kratkim. Ugotovil je, da se mora pacient za toliko časa podvreči terapiji, dokler ne postane popolnoma imun na apitoksin. Kmalu je spoznal, da apitoksin ni zdravilo za vsakogar. Skrbno je izbiral indikacije in kontraindikacije za apiterapijo. Terč je ugotovil, da se zdrav organizem drugače odzove na apitoksin kot organizem revmatičnega bolnika. Pri bolnem organizmu se otekline razvije šele po različnem številu čebeljih pikov, ko se pojavi imunost na apitoksin. Za dosego imunosti pa je potrebnih tudi tisoč in več čebeljih pikov. Pojav otekline je Terč uporabil tudi pri diagnostiki revmatizma. Otekline (otok) se pri zdravem človeku pojavi že pri prvem čebeljem piku. Vse oblike boleznih, ki niso revmatične narave, se na apitoksin odzovejo tako kot pri zdravem organizmu.

Iz Terčevih publikacij je razvidno, da je s svojimi eksperimenti in kliničnimi opazovanji pripravljaval pot poznejši alergologiji in imunologiji. Neposredno je spodbudil temeljitejšo raziskavo kemične sestave apitoksina, poleg tega pa je tudi farmacevtsko industrijo spodbudil k proizvodnji zdravil, ki vsebujejo apitoksin. Že več kot 105 let

številni avtorji navajajo Terča kot resničnega znanstvenega raziskovalca – v novejšem času so to npr. Švicar Karl August Foerster, M. Schmitz, B. N. Orlov in drugi. Vrednost njegovih objav, zlasti tistih iz leta 1888, ki so nastale po sedmih letih Terčevega trdega dela, so šele po njegovi smrti priznali številni znanstveniki in univerzitetne klinike.

Naj navedem besede Terčevega vnuka, okulista dr. Rudolfa Tertscha iz Moersa v Nemčiji (ob nemško-nizozemski meji), izrečene leta 1978 na III. mednarodnem simpoziju o apiterapiji v Portorožu: »Kljub razcvetu farmakološke industrije koristnost apitoksina v medicini tudi danes ni pozabljena.« Rudolf Tertsch je po uradni izjavi občine Moers umrl 5. maja 1992. Najbrž je bil brez naslednikov, skoraj gotovo pa brez moških potomcev.

Literature o čebeljem strupu ni veliko. Kakor mi je sporočila dipl. farmacevtka, vodja razvojnega sektorja, programa pomožnih zdravil in zelišč Tovarne zdravil KRKA

iz Novega mesta, gospa Meta Papež, na našem trgu ni nobenega zdravila na podlagi apitoksina. Sredstva iz čebeljih pridelkov so na našem trgu izdelana predvsem na podlagi izvlečka propolisa, fermentiranega cvetnega prahu in matičnega mlečka. V tujini pa je čebelji strup ena od sestavin mazila s komercialnim imenom Forapin-Salbe (v prodaji je po 5 g), ki ga proizvaja Heinrich Mack. Avtor tega mazila je švicarski znanstvenik dr. K. A. Foerster.

Dr. Filip Terč, ugledni zdravnik terapevt, čebelarstvo strokovnjak in popularizator strokovnega vedenja o čebelarstvu, posredno pa tudi o zdravstvu pri mariborskih učiteljskih inštitutih, v mestu ob Dravi ni pozabljeno ime. Za Tremi ribniki, resda na obrobju Maribora, je po njem imenovana ulica, družinska grobnica Terčevih pa na mariborskem Pobrežju še čaka skrbnika pod pokroviteljstvom Zavoda za spomeniško varstvo.

Iz društvenega življenja

JANEZ MIHELIC

ODPRTJE ČEBELARSKEGA DOMA – VELIK USPEH ČLANOV ČD BELTINCI

V delovanju čebelarstev je veliko dogodkov, ki so z velikimi črkami zapisani v njihove spominske knjige in delovne dokumente, a odprtje doma je zapisano z zlatimi, saj se to po navadi zgodi le enkrat v vsej zgodovini delovanja društva.

Tudi čebelarji ČD Beltinci so v nedeljo, 12. septembra 2004, doživeli ta veliki trenutek, na slovesno otvoritev svojega novega čebelarskega doma v Beltincih pa so povabili tudi prijatelje, predstavnike sosednjih čebelarstev in predstavnike drugih organizacij.

Prireditve, ki so jo pripravili ob novem čebelarskem domu, so se poleg domačih čebelarjev udeležili tudi predsednik ČZS g. Lojze Peterle, župan občine Beltinci g. Milan Kerman, predsednik ČZDP dr. Stanko Kapun in predstavnik podjetja Medex iz Ljubljane g. Aleš Mižigoj in g. Boris Slavec.

Najprej je predsednik ČD Beltinci g. Štefan Šemen več sto udeležencem slovesnosti predstavil napore čebelarskega društva in tiste člane, ki so največ prispevali k dograditvi doma. Še posebej se je zahvalil županu občine Beltinci g. Milanu Kermanu, ker se je osebno zavzel za zgraditev doma in iz občinskega proračuna zagotovil tudi

večino finančnih sredstev, potrebnih za zemljišče in zgraditev doma. Zahvalil se je tudi drugim sponzorjem, poslovalnici NLB Murska Sobota in Zavarovalnici Triglav MS, vsem čebelarjem darovalcem in tistim, ki so kakor koli pomagali, da bo dom lahko začel opravljati svojo nalogo. Kot je povedal, se bodo čebelarji zbirali v njem za najrazličnejša srečanja in praznovanja, v novih prostorih bodo pripravljali izobraževanja, razstave in številne druge dejavnosti.

Nato so besedo prevzeli gosti. Na govorniški oder je najprej stopil g. Lojze Peterle ter čestital domačim čebelarjem za uspešno opravljeno delo, ob tej priložnosti pa je omenil tudi številne aktualne probleme, ki jih čebelarji občutijo na svoji koži. Bil je kritičen do pristojnih oblastnih organov na državni ravni, saj niso pripravljene dovolj podpreti prizadevanj čebelarjev, ki si kljub vse slabšim razmeram za uspešno čebelarjenje in izgubi državnih podpor izjemno trudijo za ohranitev slovenskega čebelarstva in kranjske čebele, tudi s takšnimi dejanji, kot je tokratno odprtje novega čebelarskega doma. Potem je dr. Stanko Kapun v svojem nagovoru poudaril pomen na novo ustanovljene rejske organizacije pri ČZS, ki bo ob